3-ŞÖBA · BIOTEXNOLOGIYA VA OZIQ-OVQAT XAVFSIZLIGI

AMUDARYO TUMANI ŞAROITIDA PARRANDALAR KOLIBAKTERIOZINING EPIZOOTOLOGIK XUSUSIYATLARI

I.Yo'ldoşova - magistrant, Samarqand davlat veterinariya meditsinasi, çorvaçilik va biotexnalogiyalar universiteti Nukus filiali.

D.Ernazarov- Samarqand davlat veterinariya meditsinasi, çorvaçilik va biotexnalogiyalar universiteti Nukus filiali "Veterinariya diagnostikasi va oziq-ovqat xavfsizligi kafedrasi" kata öqituvçisi, v.f.b.f.d (PhD)

G.Kurbaniyazova- Samarqand davlat veterinariya meditsinasi, çorvaçilik va biotexnalogiyalar universiteti Nukus filiali "Veterinariya diagnostikasi va oziq-ovqat xavfsizligi kafedrasi" assistenti

DOI
10.66073/ReFocus-Conf/1311130

NASHR SANASI
13.11.2026 · Nukus

SAHIFALAR
611–615

NASHR HAMKORI
Research Focus
ISSN 2181-3833

IQTIBOS UÇUN Yo'ldoşova I., Ernazarov D., Kurbaniyazova G. Amudaryo tumani şaroitida parrandalar kolibakteriozining epizootologik xususiyatlari // Veterinariya meditsinasi va çorvaçilikdagi dolzarb muammolar va ularning yeçimlari: xalqaro ilmiy va ilmiy-texnik anjuman materiallari. – Nukus, 2026. – B. 611–615. – DOI: 10.66073/ReFocus-Conf/1311130

ANNOTATSIYA Uşbu maqolada Qoraqalpoğiston Respublikasi, Amudaryo tumani aholi xöjaliklarida parrandalar kolibakteriozining epizootologik xususiyatlari örganildi.

АННОТАЦИЯ В данной статье изучены эпизоотологические особенности колибактериоза птиц в хозяйствах населения Амударьинского района Республики Каракалпакстан.

Anatation. This article examines the epizootological çaracteristics of avian colibacillosis in the households of the population of the Amudarya district of the Republic of Karakalpakstan.

KALIT SÖZLAR kolibakterioz, parranda, *Esçeriçia coli*, epizootologiya, jöjalar, klinik belgilar, profilaktika, mikoplazmoz.

Kiriş. Parrandalar kolibakteriozi (eşerixioz) – infeksion, bakterial kasallik bölib, asosan jöjalarning dastlabki hayotidan boşlanib 90 kunlikkaça, tovuqlarning tuxum tuğiş vaqtida ham kasallikka çalinadi. Butun dunyodagi parrandaçilik fermalarida keng tarqalgan infeksion kasalliklardan biri bu kolibakteriozdir. Köp holatlarda ikkilamçi infeksiya sifatida uçraydi va undan boşqa tur hayvonlari hatto odamlar ham aziyat çekib kelmoqda [1].

Olimlarning ma'lumotlariga köra qişloq xöjalik hayvonlarining kolibakterioz bilan zararlanişi köproq yoşligida sodir bölib, bu mos ravişda parrandalarda 63 %, tovuqlarda 28 % va çöçqa bolalarida 47 % taşkil qiladi [2].

Tovuq va jöjalar transovarial (tuxum orqali) yovvoyi quşlar, uy va yovvoyi hayvonlar, kemiruvçilar orqali ham uşbu qözğatuvçi bilan zararlanişi mumkin. Özbekistonda 25 ta tekşirilgan tovuqçilik xöjaliklarida kolibakterioz bilan kasallangan tovuqlar 10-30 foizni taşkil etgan. Agar tovuqlarda kolibakterioz boşqa kasalliklar bilan jumladan: eymerioz bilan birga keçganda 80-100 foizgaça nobud böladi. Tovuqlar kolibakteriozi parrandaçilik rivojlangan mamlakatlarning hammasida uçraydi. Kolibakterioz surunkali keçganda tovuqlarda 10 foizgaça, ötkir keçganda esa 70 foizgaça ölim kuzatiladi. Nosoğlom

xöjaliklarda inkubatsiya qilingan tuxumlardan çiqqan jöjalar 12 foizgaça uşbu kasallik bilan kasallangan böladi [3]

Eşerixiozning kelib çiqişiga tovuqlarni zoogigienik me'yorlarga javob bermaydigan namligi yuqori zaharli gazlar miqdori oşib ketgan, havo almaşinmaydigan xonalarda tiğiz saqlaş, juda issiq va sovuqda qoldiriş, töyimli va vitaminlarga boy ozuqalar bermaslik, suv yetişmasligi, har hil yoşdagi parrandalarni qöşib parvariş qiliş kabi omillar yordam beradi. Virusli, bakterial, respirator (mikoplazmoz) va invazion (gelmentozlar koksidioz) kasalliklar ham eşerixioz paydo bölişiga optimal şaroit tuğdiradi. Çunki yuqorida takidlangan omillar organizmning rezistentligini tuşirib yuboradi.

Amudaryo tumani şaroitida parrandaçilik xöjaliklarining tabiiy-iqlimiy, zoogigiyenik va işlab çiqariş xususiyatlari kolibakteriozning tarqalişiga öziga xos ta'sir körsatişi mumkin. Şu sababli uşbu hududda kasallikning uçraş darajasi, yoş guruhlari böyiça namoyon bölişi va unga ta'sir qiluvçi asosiy epizootologik omillarni aniqlaş kasallikni barvaqt oldini oliş, samarali nazorat çoralarini işlab çiqiş hamda profilaktik tadbirlarni takomillaştiriş uçun zarur ilmiy asos bölib xizmat qiladi.

Tadqiqotning maqsadi. parrandaçilik xöjaliklarida kolibakteriozning uçraş darajasini aniqlaş; kasallikning yoşga doir xususiyatlarini baholaş; epizootik jarayonning şakllanişiga ta'sir etuvçi zoogigiyenik va işlab çiqariş omillarini örganiş; olingan ma'lumotlar asosida kolibakteriozga qarşi profilaktik çoralarni takomillaştiriş böyiça amaliy tavsiyalar işlab çiqiş.

TADQIQOT MATERIALI VA USULLARI

Tadqiqotlar 2026-yil yanvar–mart oylarida Amudaryo tumani hududidagi turli joylarda yaşovçi aholi xonadonlarida boqilayotgan parrandalar orasida olib borildi. Tadqiqot uçun jami 15 ta aholi xonadoni tanlab olinib, uşbu xonadonlarda parvariş qilinayotgan 20 boş parranda tekşiruvdan ötkazildi. Tekşirilgan parrandalar yoşiga qarab ikki guruhga ajratildi: 1-guruh — 15–20 kunlik 10 boş jöja, 2-guruh — 45 kunlik 10 boş parranda (1-jadval).

Parrandalar yoşiga qarab guruhlarga ajratilişi kolibakteriozning yoşga doir epizootologik xususiyatlarini aniqlaş va kasallikning turli yoş davrlarida namoyon bölişini qiyosiy baholaş imkonini berdi. Tadqiqot davomida parrandalarning klinik holati kuzatildi, kolibakteriozga xos belgilar qayd etildi hamda kasallikning uçraş darajasi aniqlandi.

Aholi xonadonlarida parrandalarni saqlaş va parvarişlaş şaroitlari epizootologik nuqtai nazardan örganildi. Bunda saqlaş şaroiti, sanitariya-gigiyena holati, oziqlantiriş sifati, içimlik suvi bilan ta'minlanganlik, mikroiqlim körsatkiçlari hamda profilaktik tadbirlarning bajariliş darajasiga baho berildi. Bundan taşqari, xonadon egalari bilan suhbat asosida anamnestik ma'lumotlar yiğilib, kasallikning paydo böliş vaqti, asosiy klinik belgilar, nobud böliş holatlari va oldin qöllanilgan davolaş usullari haqida ma'lumotlar olindi.

1-jadval. Amudaryo tumani aholi xöjaliklarida örganilgan parrandalarning guruhlanişi

Guruh	Parrandalar yoşi	Tekşirilgan parrandalar soni, boş	Kuzatuv muddati	Xöjaliklar soni	Tadqiqot obyekti
1-guruh	15-20 kunlik jöjalar	10	2026-yil yanvar-mart	15	Aholi xöjaliklarida boqilayotgan jöjalar
2-guruh	45 kunlik parrandalar	10	2026-yil yanvar-mart	15	Aholi xöjaliklarida boqilayotgan parrandalar

https://doi.org/10.66073/ReFocus-Conf/1311130

Jami	**-**	**20**	**2026-yil yanvar-mart**	**15**	**Amudaryo tumani turli hududlaridagi aholi xöjaliklari**

Izoh: jadvaldagi ma'lumotlar 2026-yil yanvar-mart oylarida Amudaryo tumani hududidagi 15 ta aholi xöjaligida ötkazilgan kuzatuv natijalariga asoslangan

Tadqiqot jarayonida klinik kuzatuv va epizootologik tahlil usullaridan foydalanildi. Olingan natijalar yoş guruhlari böyiça alohida qayta işlanib, kasallikning namoyon böliş darajasi foiz körsatkiçlari asosida baholandi. Yakuniy ma'lumotlar jadval körinişida rasmiylaştirildi va tahlil qilindi.

NATIJALAR VA ULARNING TAHLILI

2026-yilning yanvar–mart oylarida Amudaryo tumanining turli hududlarida joylaşgan 15 ta aholi xöjaligida epizootologik kuzatuv işlari olib borildi. Tadqiqotga jami 20 boş parranda jalb qilinib, ular yoşiga qarab ikki guruhga ajratildi. Birinçi guruhga 15–20 kunlik 10 boş jöja, ikkinçi guruhga esa 45 kunlik 10 boş parranda kiritildi. Bunday yondaşuv kolibakteriozning yoşga doir namoyon böliş xususiyatlarini qiyosiy örganiş imkonini berdi.

Tadqiqot obyekti sifatida aynan aholi xöjaliklarida boqilayotgan parrandalarning tanlanişi epizootologik jihatdan muhim ahamiyat kasb etadi. Çunki bunday xöjaliklarda parrandalarni saqlaş, oziqlantiriş, sanitariya-gigiyena holati va profilaktik tadbirlarning bajariliş darajasi bir xil bölmaydi. Şu sababli mazkur şaroit kolibakterioz kabi bakterial kasalliklarning kelib çiqişi va tarqalişini baholaşda muhim amaliy manba hisoblanadi.

Kuzatuv davomida parrandalar ikki yoş guruhiga bölib örganilgani kasallikning yoşga boğliq epizootologik xususiyatlarini aniqlaş uçun qulay şaroit yaratdi. 15–20 kunlik jöjalar alohida guruh sifatida tanlangani bejiz emas, çunki hayotining dastlabki davrlarida parrandalar taşqi muhit omillariga nisbatan sezgirroq böladi. 45 kunlik parrandalarning alohida guruhga ajratilişi esa kasallikning keyingi yoş bosqiçidagi namoyon bölişini qiyosiy baholaş imkonini berdi.

Ötkazilgan kuzatuvlar şuni körsatdiki, epizootologik tadqiqotlarni yoş guruhlari böyiça olib boriş kasallikning tarqaliş xususiyatlarini çuqurroq tahlil qilişda muhim metodik ahamiyatga ega. Xususan, turli yoşdagi parrandalarni alohida örganiş natijasida kolibakteriozning uçraş darajasi, klinik belgilarining namoyon bölişi va kasallik rivojlanişiga ta'sir etuvçi omillarni keyingi bosqiçlarda aniqroq baholaş mumkin böladi.

Amudaryo tumani aholi xöjaliklarida olib borilgan uşbu tadqiqot kelgusida kolibakteriozning yoşga doir epizootologik körsatkiçlarini aniqlaş, kasallikning uçraş darajasini hisoblaş hamda unga qarşi samarali profilaktik çoralarni işlab çiqiş uçun dastlabki ilmiy-amaliy asos bölib xizmat qiladi.

Tadqiqot doirasida har birida 10 boşdan iborat ikkita guruh şakllantirilgan bölib, 1-guruhni 15–20 kunlik jöjalar, 2-guruhni esa 45 kunlik parrandalar taşkil etgan. Epizootologik körsatkiçlar tahlili kasallikning keçişi bevosita parrandalarning yoşiga boğliq ekanligini körsatadi. 1-guruhda kasallaniş darajasi 60,0% ni (6 boş) taşkil etgan bölsa, umumiy tekşirilgan jöjalarga nisbatan ölim körsatkiçi 40,0% ga (4 boş) yetgan, bu esa kasallanganlar içidagi nobud böliş (letallik) darajasi 66,7% ni taşkil qilganini bildiradi. 2-guruhdagi 45 kunlik parrandalarda esa bu körsatkiçlar ança past bölib, kasallaniş 30,0% (3 boş) va nobud böliş 10,0% ni (1 boş), ya'ni kasallanganlar içidagi ölim 33,3% ni taşkil etgan. Jami

tekşirilgan 20 boş parrandaning 9 boşida (45,0%) kasallik aniqlangan va 5 boşi (25,0%) nobud bölgan. Demak, 15–20 kunlik jöjalarda kasallaniş 45 kunliklarga nisbatan 2 barobar, nobud böliş esa 4 barobar yuqori bölib, bu yoş organizmda immun tizimining töliq şakllanmagani, içak va nafas yöllari şilliq qavatlarining himoya tösiği zaifligi bilan izohlanadi.

Kasallangan barça parrandalarda nafas qisişi, böğiliş kabi respirator buzilişlar, uzluksiz iç ketişi (diareya) va uning oqibatidagi kuçli suvsizlaniş, şuningdek tana haroratining kötarilişi, lanjlik hamda ozuqa yemaslik kabi umumiy intoksikatsiya belgilari kuzatilgan. Nobud bölgan parrandalar yorib körilganda koliseptitsemiyaga xos bölgan patologik özgarişlar — yurak va jigar yuzasining sarğiş fibrin parda bilan qoplanişi (fibrinoz perikardit va perigepatit) hamda qonning umumiy zaharlanişi qayd etilgan. Uşbu klinik va patologoanatomik belgilar har ikkala guruhda ham uçragan bölsa-da, 15–20 kunlik jöjalarda ular ança yaqqol va oğirroq namoyon bölgan. Mazkur ilmiy natijalar parrandaçilikda kolibakteriozga qarşi veterinariya-sanitariya, profilaktika va davolaş çora-tadbirlarini aynan parrandalarning dastlabki 3 haftalik (jöjalik) davrida kuçaytiriş zarurligini tasdiqlaydi(2-jadval).

2-jadval. Parrandalar kolibakteriozining yoş guruhlari böyiça uçraş darajasi, nobud böliş körsatkiçlari va asosiy klinik-patologik belgilar

Guruh	Yoş	Tekşirilgan, boş	Kasallik kuzatilgan, boş	Kasallik kuzatilgan, %	Nobud bölgan, boş	Nobud böliş, %	Asosiy klinik va patologoanatomik belgilar
1-guruh	15-20 kunlik jöjalar	10	6	60	4	40	Nafas qisişi, böğiliş, doimiy iç ketişi (diareya), kuçli suvsizlaniş, tana haroratining kötarilişi, lanjlik, ozuqa yemaslik, yurak va jigar yuzasining sarğiş parda bilan qoplanişi, qonning umumiy zaharlanişi.
2-guruh	45 kunlik parrandalar	10	3	30	1	10	Nafas qisişi, böğiliş, doimiy iç ketişi (diareya), kuçli suvsizlaniş, tana haroratining kötarilişi, lanjlik, ozuqa yemaslik, yurak va jigar yuzasining sarğiş parda bilan qoplanişi, qonning umumiy zaharlanişi.
Jami	**-**	**20**	**9**	**45**	**5**	**25**	**Klinik va patologoanatomik belgilar ikkala guruhda ham kuzatildi, biroq 15-20 kunlik jöjalarda ular nisbatan yaqqolroq namoyon böldi.**

Izoh: Kasallik kuzatilgan (%) körsatkiçi tegişli guruhda tekşirilgan parrandalar soniga nisbatan, nobud böliş (%) esa şu guruhdagi jami tekşirilgan parrandalar soniga nisbatan

https://doi.org/10.66073/ReFocus-Conf/1311130

hisoblandi.

XULOSA

Amudaryo tumani aholi xöjaliklarida 2026-yil yanvar–mart oylarida olib borilgan kuzatuvlar natijasida parrandalar kolibakteriozi turli yoş guruhlarida uçraşi aniqlandi. Tadqiqot natijalariga köra, kasallik 15–20 kunlik jöjalarda 60%, 45 kunlik parrandalarda esa 30% hollarda kuzatildi. Nobud böliş körsatkiçi ham yoş jöjalarda yuqori bölib, mos ravişda 40% va 10% ni taşkil etdi. Aniqlangan ma'lumotlar kolibakteriozning yoş parrandalarda oğirroq keçişini va epizootologik jihatdan ularning sezgirligi yuqoriroq ekanini körsatdi. Kasallikda nafas qisişi, diareya, suvsizlaniş, lanjlik, ozuqa yemaslik, şuningdek yurak va jigar yuzasining sarğiş parda bilan qoplanişi kabi klinik va patologoanatomik belgilar xarakterli böldi.

Amudaryo tumani aholi xöjaliklarida parrandalar kolibakteriozining oldini oliş maqsadida jöjalarni saqlaşda sanitariya-gigiyena talablariga qat'iy rioya etiş, parvariş joylarida tozalik va me'yoriy mikroiqlimni ta'minlaş zarur. Yoş parrandalar orasida kasallikning yuqori uçraşini hisobga olib, ayniqsa dastlabki ösiş davrida ularni muntazam klinik kuzatuvdan ötkaziş va profilaktik tadbirlarni kuçaytiriş lozim. Xöjaliklarda sifatli ozuqa va toza içimlik suvidan foydalaniş, kasallik belgilari kuzatilgan parrandalarni öz vaqtida ajratiş hamda veterinar mutaxassis tavsiyasiga asoslangan holda davolaş-profilaktika çoralarini qöllaş maqsadga muvofiq hisoblanadi.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR RÖYXATI

1. Радчук Н.А. Колибактериоз птиц // Агропроимиздат. – 1990.– С. 46-48.
2. Ленченко Е.М., А.В.Моторыгин., Е.М.Плотникова Антигенная структура и патогенные свойства штаммов E.Coli, выделенных при желудочно-кишечных болезнях животных / Ветеринария. –2013. – №2.– С.21-25.
3. Давлатов Р.Б. Товуқларнинг эймериоз ва колибактериоз касалликларининг ассоциатив кечиши ва профилактик чора тадбирлари. Дис-я автореф. в.ф.д. Самарқанд 2008 й.-216 б.